

общения (фиксации взгляда на лице взрослого, пониманию жестов различного характера /указательного, приглашающего, приветствия, прощания и т.п./, объятия и др.).

Под руководством логопеда особое внимание родители должны уделять развитию понимания обращенной речи (которое является важнейшей основой и предпосылкой возникновения активной речи). Положительной предпосылкой, способствующей формированию и совершенствованию понимания речи, является развитие зрительного, слухового и двигательного-кинестетического анализаторов. Правильное представление об окружающих предметах вырабатывается на основе зрительно-моторно-кинестетического восприятия. Активизация сенсорного развития способствует лучшему запоминанию тех предметов и игрушек, которые ребенок активно осязывает, осязает, осуществляет различные манипуляции ими. Логопед знакомит родителей с этапами формирования понимания обращенной речи (учитывая определенную последовательность, возрастающую сложность, уровень развития импрессивной речи и познавательной деятельности).

Родителей очень важно научить приемам стимуляции голосовых реакций, звуковой и собственной речевой активности ребенка. Важно стимулировать, активизировать любые доступные ребенку голосовые, звуковые реакции и речевые высказывания (слова и фразы). Для этого логопед дает родителям рекомендации по созданию таких условий, которые обеспечивают поэтапное развитие и совершенствование лексической стороны речи, а также усвоение грамматических категорий.

Подводя итог выше сказанному, следует отметить, что для высокоэффективной работы на базе ДОУ учителя-логопеда, оказывающего помощь детям первых лет жизни с отклонениями в развитии, данному специалисту необходимо владеть знаниями показателей нормативного и нарушенного доречевого и речевого развития в частности и психического онтогенеза и дизонтогенеза в целом; иметь представления о целях, задачах, принципах, методах и приемах работы с детьми первых лет жизни с отклонениями в развитии; обладать пониманием необходимости и реализация взаимодействия с другими специалистами и родителями в рамках коррекционно-развивающего процесса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННИХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Дети-сироты: консультирование и диагностика развития / Под ред. Е.А. Стребелевой. М., 1998.
2. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Коррекционно-педагогическая помощь детям раннего и дошкольного возраста: Научно-методическое пособие. – СПб.: КАРО, 2008.
3. Приходько О.Г. Ранняя помощь детям с церебральным параличом в системе комплексной реабилитации (Монография). – СПб: Издательство РПГУ им. А.И.Герцена, 2008.
4. Приходько О.Г. Система ранней комплексной дифференцированной коррекционно-развивающей помощи детям с церебральным параличом. Диссертация ... доктора педагогических наук. – М.: 2009.
5. Приходько О.Г., Югова О.В. Как научить малыша говорить / О.Г. Приходько, О.В. Югова; художник М.В. Беляшова [и др.]. – М.: Каисса, 2010.
6. Ткачева В.В. Семья ребенка с отклонениями в развитии: Диагностика и консультирование / Под научной редакцией И.Ю. Левченко. – М.: Книголюб, 2008.
7. Чиркина Г.В., Громова О.Е. К проблеме речевой диагностики нарушений развития / Коррекционно-развивающая работа с детьми в условиях полифункциональной интерактивной среды: международная научно-практическая конференция. Том II – М.: ГОУ ВПО МГПУ, 2008. – С.63-65.
8. Янушенко Е.А. Помогите малышу заговорить! Развитие речи детей 1,5-3 лет. / Елена Янушенко. – М.: Теревинф, 2009.

УДК: 159.922.761:376.38

АКТИВІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗНМ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

Гріньова О.М.,
Гроза О.О.

У статті досліджується проблема особистісного розвитку дітей з вадами мовлення. Наведено результати експериментального дослідження специфіки особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ. Представлено програму авторського тренінгу для активізації особистісного розвитку старших дошкільників з ЗНМ.

В статті досліджується проблема личностного розвитку дітей з порушеннями мовлення. Представлені результати експериментального дослідження специфіки личностного розвитку дітей старшого дошкільного віку з ОНР. Представлена програма авторського тренінгу для активізації личностного розвитку старших дошкільників з ОНР.

The problem of children with speech disabilities personal development is researched in this article. The results of elder preschool children with general speech disability personal development's special features are represented. The author's training program for increase of elder preschool children personal development is represented.

Ключові слова: дошкільний вік, загальне недорозвинення мовлення, особистість, особистісний розвиток, самооцінка, мотиви.

Ключевые слова: дошкольный возраст, общее недоразвитие речи, личность, личностное развитие, самооценка, мотивы.

Key words: preschool age, general speech disability, personality, personal development, self-estimation, motives.

На сучасному етапі розбудови Української держави подальший курс на євроінтеграцію, гуманізацію навчання зумовлює стрімке зростання вимог до якості системи освіти. Важливою ланкою системи освіти України є дошкільна освіта, оскільки саме дошкільний вік є найбільш сензитивним для психічного розвитку індивіда в цілому. Особливості становлення феноменів психіки, зокрема - специфіка особистісного розвитку, значною мірою зумовлюють успішність становлення готовності дитини до школи. Оскільки успішність пізнавального розвитку, міжособистісних стосунків, навчальної діяльності молодшого школяра значною мірою зумовлюються особливостями його самооцінки, мотивації, інтересів, особистісних якостей та інших феноменів, усе це зумовлює високу актуальність і соціальну значущість дослідження проблеми становлення особистості дитини в старшому дошкільному віці.

Вивчення теоретичних підходів до зазначеної проблеми дає змогу констатувати наявність значної кількості робіт українських і зарубіжних дослідників щодо змісту, генезису, структури, чинників особистісного розвитку (Б. Г. Ананьєв, М. Й. Боришевський, Л. С. Виготський, І. С. Кон, Г. С. Костюк, О.М.Леонтьєв, С.Д.Максименко, В.С.Мерлін, С.Л.Рубінштейн, В. В. Столін та ін.). Особливості особистісного розвитку в дитячому віці стали предметом спеціальних досліджень Л.І.Божович, Ж.В.Гордєєвої, О.Л.Кононко, Г.Крайг, І.О.Лапченко, І.С.Мельник, С.П.Нечай, О.А.Слинько, І. І. Чеснокової та ін.

Автори підкреслюють показують високу значущість формування особистісних якостей, самооцінки, системи мотивів та потреб дитини як детермінанти її комунікативного розвитку та становлення міжособистісних стосунків з однолітками і дорослими (О.А.Слинько [6]). Порушення особистісного розвитку і пов'язане з ним негативне емоційне самоставлення часто призводить до непродуктивного формування міжособистісних стосунків (Л.І.Божович [1]).

Як показує практика, наявність мовленнєвого дефекту, його усвідомлення і, як наслідок, фіксація на дефекті, часто негативно впливає на становлення особистості дитини і її стосунків з значущими іншими. Оскільки особистісний розвиток дитини може відбуватись лише в соціумі, в умовах її спілкування з іншими людьми, то наявність дефекту мовлення, усвідомлення і ставлення до свого дефекту зумовлює наявність ряду особливостей особистісного розвитку дитини з різними вадами мовлення, в тому числі – і з загальним недорозвиненням мовлення. Аналіз теоретичних робіт провідних фахівців в галузі логопедії дає можливість констатувати наявність лише незначної кількості досліджень, присвячених вивченню окремих аспектів та структурних компонентів особистісного розвитку дитини з ЗНМ (Т.Н.Волковська і Г.Х.Юсупова [2], А.І.Захаров [3], В.О.Калягін [4], І.І.Мамайчук [5]). А це, в свою чергу, зумовлює необхідність проведення подальших експериментальних досліджень особистісного розвитку дітей дошкільного віку з ЗНМ.

Констатувальне дослідження особливостей особистісного розвитку дітей з ЗНМ і дітей з нормальним розвитком мовлення нами було проведено на базі дошкільного навчального закладу №176 комбінованого типу та ДНЗ №39 м. Києва. У дослідженні брали участь 36 дітей з ЗНМ III рівня старшого дошкільного віку і 24 старші дошкільники з нормальним розвитком мовлення. Для виявлення особливостей формування особистісних якостей дітей з ЗНМ ми використовували проєктивну методику "Дім-дерево-людина" Дж.Бука в модифікації Н.Ф. Бурлачук і С.М. Морозова. Для дослідження самооцінки як провідного психічного новоутворення дитини в старшому дошкільному віці було використано методику "Сім сходинок" В.Г.Шур. Вивчення усвідомлення дітьми моральних норм проводилося за допомогою методики "Закінчи історію" Р.Р.Калініної. Особливості становлення мотивації (співвідношення пізнавального та ігрового мотивів) було виявлено за допомогою методики "Послухай казку" Н.В.Гуткіної.

Рівень особистісного розвитку дітей з ЗНМ і дітей без вад мовлення було виявлено за результатами проведеного діагностування всіх структурних компонентів даного феномену. У цілому, згідно з результатами проведеного дослідження, нами було встановлено, що хоча в особистісній сфері психіки дітей з ЗНМ виявлено деякі позитивні риси (активний розвиток ігрової мотивації, і, відповідно, - активізацію потреби в міжособистісній взаємодії, зокрема – ігровій, високий рівень розвитку моральних почуттів, нижчий рівень егоїзму), проте в цілому рівень особистісного розвитку у дітей з ЗНМ в порівнянні з дітьми без вад мовлення є значно нижчим. Результати

діагностування інтегрального показника розвитку особистості дітей дошкільного віку з ЗНМ та їх однолітків з нормальним розвитком мовлення представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Особливості особистісного розвитку дітей із ЗНМ III рівня та дітей із нормальним мовленнєвим розвитком

N=60

	Група дітей		Рівні особистісного розвитку		
			Низький	Середній	Високий
Діти з ЗНМ III рівня	Кількість дітей	34	12	0	
	У %	66,67	33,33	0,00	
Діти з нормальним розвитком мовлення	Кількість дітей	4	11	9	
	У %	16,67	45,83	37,50	

Як видно з таблиці 1, серед дітей без вад мовлення у 37,50% досліджуваних рівень особистісного розвитку відповідає високому, у 43,85% дошкільників - середньому, і лише у окремих дітей з нормальним розвитком мовлення виявлено низький рівень особистісного розвитку (16,67%), що зумовлено несприятливою соціальною ситуацією розвитку в сім'ї. В групі дітей з ЗНМ III рівня досліджуваних з високим рівнем особистісного розвитку не виявлено. Натомість у 33,33% дітей рівень особистісного розвитку в цілому є середнім, у 66,67% - низьким. Одержані результати зумовлені тим, що у дітей з ЗНМ в першу чергу проявляється несформованість багатьох особистісних якостей, оскільки рівень потреб в спілкуванні й спільній діяльності у цих дітей є низьким. Натомість у дітей з ЗНМ в умовах подолання дефекту мовлення зростає потреба в спільній ігровій, продуктивній і комунікативній діяльності, проте впевненості у власних здібностях, а також успішності встановлення контакту з іншими дітьми і результатах такої діяльності ще немає.

Одержані результати зумовлюють необхідність впровадження спеціальної корекційно-розвивальної програми роботи психологів ДНЗ з дітьми з ЗНМ з метою активізації їх особистісного розвитку. Нами було розроблено авторський тренінг з активізації особистісного розвитку дітей з ЗНМ III рівня, спрямований на розвиток усіх структурних компонентів даного феномену. Основними напрямками тренінгової роботи було обрано ігротерапію, казкотерапію та арттерапію. У формуальному експерименті брали участь 36 дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Для дітей були організовані групові тренінгові заняття, за необхідності проводилась додаткова індивідуальна робота.

Розроблена тренінгова програма включає три етапи. Перший етап присвячений формуванню у дітей уміння концентрувати увагу на власних позитивних й негативних емоційних переживаннях, знайомстві з різними художніми творами та матеріалами і їхніми зображувальними можливостями. Значна увага приділялась корекції негативних проявів якостей особистості за допомогою використання рольових та ділових ігор, ігор-драматизацій. Робота над оптимізацією рівня самооцінки проводилася засобами ізотерапії, а саме за допомогою малюнків, колажів, аплікацій. На другому етапі основний акцент у тренінговій роботі ставився на відпрацювання з дітьми емоцій, пов'язаних з переживанням власного дефекту. Продовжувалася робота над формуванням адекватної самооцінки. Даний етап був основним для формування позитивних особистісних якостей дошкільників. На третьому етапі тренінгової роботи в процесі використання на заняттях ігрових прийомів і технік поетапного спільного виконання предметних малюнків розширювався поведінковий репертуар дітей, а також навички взаємодії з дорослими і однолітками, здійснювалась активізація навичок впевненої соціальної поведінки дошкільників у ході ігрових завдань і колективного сюжетного малювання. Проводилася робота над формуванням у дітей пізнавальних мотивів які відставали у своєму розвитку від ігрових. Окремим блоком авторського тренінгу було обрано заняття з казкотерапії з елементами музикотерапії, на яких використовувалися різноманітні соціально-психологічні прийоми в їх поєднанні: словесна режисерська гра, психогімнастичні етюди, ритмічні вправи, словесне коментування, пантомімічні, ритмічні і музичні загадки, вправи на релаксацію, спільна словесна імпровізація, пантомімічні вправи на подолання тілесних бар'єрів, словесне малювання. Для реалізації цілей і завдань тренінгової роботи з дітьми з ЗНМ на етапі формуального експерименту були організовані групові структуровані заняття з арт-терапії, а саме - ізотерапії. Образотворча та ігрова діяльність використовувалася в директивній формі, і тільки на завершальних заняттях сполучалися директивні й недирективні форми взаємодії психолога й дітей. Дошкільникам із ЗНМ надавалося право вибору теми малюнка й зображувальних матеріалів

для його виконання або надавався самостійний вибір ролі, що сподобалась дитині. При цьому психолог неодмінно надавав емоційну підтримку й необхідну технічну допомогу у втіленні творчого задуму. Заняття з ізотерапії тривалістю 25-30 хвилин проводилися 1-2 рази на тиждень в мікрогрупах, в кабінеті психолога.

По закінченні формувальної частини дослідження нами був проведений контрольний діагностичний експеримент за допомогою тих самих методик, що використовувались в констатувальному експерименті. Результати формувального експерименту представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

**Особливості особистісного розвитку дітей із ЗНМ III рівня в умовах формувального експерименту
N = 36**

Група дітей		Рівні особистісного розвитку		
		Низький	Середній	Високий
Констатувальний експеримент	Кількість дітей	34	12	0
	У %	66,6	33,3	0,00
Формувальний експеримент	Кількість дітей	7	3	0
	У %	16,6	50,0	33,33

Таким чином, як видно з таблиці 2, аналіз позитивних якісних змін, що відбулись в особистісному розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення в умовах їх участі в авторському тренінгу з активізації особистісного розвитку, вказує на ефективність застосування спеціальних арттерапевтичних, казкотерапевтичних та ігротерапевтичних методів при здійсненні такої роботи. Однак виявлення і після тренінгу дітей з низьким і середнім рівнями особистісного розвитку зумовлює необхідність проведення подальшої корекційно-розвивальної роботи з активізації їх особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности в онтогенезе / Божович Л.И. - М.: Институт практической психологии, 2005. - 352 с.
2. Возрастная и педагогическая психология [под ред. А.В.Петровского]. - М: Просвещение, 1973. - 288 с.
3. Волковская Т.Н. Психологическая помощь дошкольникам с общим недоразвитием речи / Т.Н. Волковская, Г.Х.Юсупова. - М.: Наука, 2004. - 198 с.
4. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков: Анамнез, этиология и патогенез / Захаров А.И. - Л.: Медицина, 1988. - 214 с.
5. Калягин В.А. Логопсихология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Калягин, Т.С.Овчинникова. — М.: Академия, 2006. — 320 с.
6. Кузнецова Е.В. Экспериментальные исследования в психологии: личность / Кузнецова Е. В. - Р-на-Дону: РГУ, 2000. - 218 с.
7. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии / Мамайчук И. И. - СПб.: Речь, 2006. - 400 с.
8. Нечай С.П. Адаптація дітей-сиріт молодшого дошкільного віку до умов дитячого будинку засобами музично-театральної діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08. - Ін-т пробл. виховання АПН України. — К., 2001. — 21 с.
9. Слинко О.А. К изучению проблемы межличностных отношений дошкольников с нарушениями речи / О.А.Слинко // Дефектология. - 1992. - № 1. - С.62-67.

УДК: 159.922.7

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СВЯЗНОЙ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ
У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ НЕДОРАЗВИТИЕМ**

Демченко Н. Ю.

У даній статті розглядаються питання формування зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальною недостатністю. Будучи особливим видом мовленнєвої діяльності, зв'язкове монологічне мовлення відрізняється специфікою виконання мовних функцій, у зв'язку з чим, в даній роботі зроблена спроба проаналізувати стан проблеми особливостей розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальним недорозвиненням.

В данной статье рассматриваются вопросы формирования связной монологической речи детей